

IGNACIJ BORŠTNIK

dali: Ibsen, Strindberg, Hauptmann, Maeterlinck, Wedekind, Echegaray, d'Annunzio, Przybyszewski, Bahr, Bernstein in Wilde.

To so stebri moderne drame in ž njimi je minul tudi za igravce zlati čas deklamacije, patosa, šablone, efektov in lepih obrazov. Monologi so izginili. Priučiti so se morali navadam in toaletam nižjih slojev in delavstva (Hauptmann); potepini in „kanalje“ so zagospodovali (Gorkij, pri nas Cankar). Naturalizem je najminucioznejša kopija življenja in tako je postala tudi režija — za pisatelje, hočeš nočeš. — Vse je „štimmung“ in „stil“, teatralika je izključena, komparzerija stopa v ospredje, scene mas in njihova npravnost so postale pogoj glediški umetnosti, oder je stanovanje in fotografija življenja, moderni značaji so senzitivni in komplicirani, nervozni in perverzni. Vse to je zahtevalo novo tehniko umetnosti na odru, in igravci so začeli značaje študirati in psihološko kreirati. In vsak dober moderen igravec je psiholog. Zasloveli so: Duse, Sorma, Despres (Pariz), Wolter (Dunaj), Kainz (Dunaj), Rittner (Berolin), Jarno (Dunaj), Zacconi, Movelli, Želazovski (Krakov), Tyrolt in Bassermann (Berolin). Slovanskemu jugu pa sta Zofija Borštnik-Zvonarjeva in Ignacij Borštnik, oba Slovence, višek dramske umetnosti.

Preživela sta dobo klasicizma, dobo dam s kamelijami in igrata še dandanes moderne vloge — saj to je pravi poklic obeh — in zato smo morali spoznati razvoj gledišča v zadnjih tridesetih letih, ker ta je zanja predpogoj pravega umevanja. Iz časa, v katerem sta živela, sta izšla, in če poznamo ta čas, njegove zahteve in posebnosti — poznamo človeka, ki živi v njem.

Krog modernega človeka divja življenje, polno hinavščine in laži; najboljši prijatelji mu nosijo krinke in so maskirani, in le malokdaj se mu posreči, da se oprusti „sveta“. Bleda luč elektrike zagori pred rampo, purpur pobledi, in v smrt zaide življenje, — zastor se dvigne, igra se prične; —

a gospa Borštnikova ne igra, — ona živi svojo vlogo. Njeno življenje in kretanje na odru je naraven, neprisiljen pojav, in čimbolj naravno je igranje, tembolj je monumentalno in tem večja umetnost je. Ko gledamo njene žene in mladenke, se nam zdi, da govore z nami in da sede za našo družbi. In ravno to je ono, kar je ideal stoterim in tisočem in edina posest — umetnikov.

Včasih zazveni iz njenih besedi še malce ironije ali tihe melanholije, morda najdeš tudi pointo sarkazma; in s svojimi suhimi prsti potegne po licu z ono nervoznostjo, kot bi hotela reči: Kaj to, pustimo to! — In ona nervozna bolest na obrazu: „Preko tega naprej!“ V različnih vlogah nam podaja vedno nove vizije pesniške individualnosti.

Ker nam danes nedostaja prostora, se ozremo prihodnjič na življenje in delovanje Zofije Borštnikove in Ign. Borštnika, ti izraziti slovenski umetniški individualnosti.

(Konec.)

Slovenske predstave.

O Medvedovi drami: „Za pravdo in srce“, o Robidovem „V somraku“ in o Cankarjevem „Pohujšanju“ smo morali žal podrobne ocene odložiti za prihodnjič. Ozrimo se le na premijero Meškove igre.

Ksaver Meško: Na smrt obsojeni. Dramatska slika iz življenja koroških Slovencev v treh dejanjih. Premijera 21. januarja 1908, repriza 26. januarja popoldne.

Četrta letošnja slovenska premijera! Meško je poznan kot lirik; mehke so njegove besede in včasih je malce melanholije, a vsekdar vse polno idealizma v njem. Velika je bila zato moja radovednost, kakšna bo drama, ki se je izlila iz mehke, lirične duše Meškove. Trije akti njegovih „Na smrt obsojenih“ so se odigrali, in izvedeli smo iz njih nekako to:

ZOFIJA BORŠTNIKOVA

Na Koroškem se vrši dejanje. Že otroci so ponemčeni, pozdravljajo „Guten Tag“, a ne vedo, kaj te besede pomenijo. Molijo nemško, dasi govore med sabo samo slovenski. Nastopi šolski nadzornik, ki preti učitelju in kaplanu, ki sta navdušena Slovenca in ki poučujeta otroke — izmed polsto so trije Nemci — v slovenščini, z disciplinarno preiskavo. Nadzornika podpira v tem nemško učiteljstvo... Ta del eks-pozicije nam odpira perspektivo v — žalostno bodočnost. Pa tudi sedanjost ni vesela. Volitve so razpisane. Kaplan Dolinar agitira za slovenskega kandidata; Nemec Gelb pa je protikandidat. Ta nasprotnik Slovencev je goljuf, oderuh, hinavec in krivoprišežnik — lopov, kot bi si hudoba ne mogla večjega pozeleti. Kakor izvemo iz dialogov, je storil to in ono hudodelstvo, je ukradl pobotnico itd. Njegov pisar Pevec mu pomaga na nepošten način do kandidature, a Gelb ga takoj zavrže, ker ga rabiti ne more več. Pevec se maščuje nad Gelbom in ga izziva, Gelb strelja nanj in ga zadene, nakar kot nekaj *deus ex machina* odvedo orožniki Gelba, katerega izvolitev je razveljavljena. Konflikta kot vidimo, ni nobenega, Gelbov padec je delo pijanca Pevca in Gelb sam je od viška drame naprej pasiven, — v dejanje sam s svojim značajem ne posega — tudi katastrofe ne izzove glavni junak — — — Tretje sporedno dejanje v drami pa je ljubezen. Gelbova nečakinja Krista, ki jo stric goljufa in izkorišča, ljubi Ivana, sina Seljana, ki se vrne slučajno v prvem dejanju domov, poplača dolg za očeta, ki vidi v sinu Nemca, in ki mu seže šele po daljšem prigovarjanju v roko. Stari Seljan je dolžan Gelbu, ki ukrade pobotnico Seljanu, dasi jo je izročil nemški oderuh Ivanu. Pa tega ne vidimo, vse se vrši za odrom. Kristino zalezuje Gelbov sin Pepe, pravi pohotnež. Ivan je navdušen Slovenec, agitira (za odrom) s kaplanom proti Gelbu in na dan volitve ga ubije Gelbov sin Pepe iz ljubosumnosti, ravno ko gre s Slovenci s trobojnico na volišče. Motiv umora vrže glavno tendenco narodnosti v stran in s tem, da živa slika zakrije s trobojnico mrtvega Ivana, ni več dejanja za tretji akt. Tri tedne pozneje: Krista obljubi slovenskemu učitelju Kovaču napol roko v zakon in pozabi na Ivana. Volitve so razveljavljene — nov boj se menda zopet prične in kaplan prosi od neba ugodnega izida za slovensko stvar.

Ta trojna paralelna snov pa ni med sabo spojena, konfliktov že v vsakem posameznem delu ni, tem manj pa še, da bi bili spleteni v skupno celoto. Ena scena se vrši iz tega dela, druga iz onega, ljudje prihajajo in odhajajo brez potrebe — notranje seveda. Nemec Gelb je tak podlež, da nima niti ene same blage ali vsaj oblažene poteze na sebi. Takih ljudi ni! — Slovenci so pa sami angeli. To je pristranostna tendenca, in z umetniškega stališča je taka tendenca neopravičena. Mnogo stvari ni dovolj motiviranih, na primer — po preteku več let se vrne domov sin, ki ni sprt s starši, in oče je mrzel z njim. Krista ljubi Ivana, — ko tega ubijejo, skoro vzljubi Kovača. In preje je rekla, da ljubi Ivana nad vse! Zakaj se Ivan vrne ravno v tem času? — Zakaj se vrše veledramatske scene za odrom in ne pred nami? — Tako bi lahko naštelih teh zunanjih hib vse polno. Notranje hibe so v tehniki. Hlastanje po efektihi. „U boj“ in „Slovenec sem“ ne spadata v igro; pač pa je efekt. Kjer bi se moralo risati konflikt, se mu pisatelj izogne, izvemo ga iz dialogov drugih. Luč in tema sta povsod strankarsko razdeljeni. Pa ne žive na svetu ne vrage in ne angeli, ampak ljudje! Značaji so šablonski, novega — razen v dveh — ni nič — so pač ti ljudje takšni, kakor se jih ravno potrebuje. Vrhutega globljega vzroka odpora Slovencev proti Nemcem pisatelj ni označil. Mi vidimo to in ono, — a ne vemo, kako in zakaj je prišlo do tega. In tako dalje. —

Pri vsem tem pa moramo trojno vpoštevati. Prvič je tri leta zahtevala cenzura črte, in zopet črte. „Črtani“ epilog (v Slovanu 1908, števil. 1) nam pove, česa se ne sme pisati! In smelo trdim, da je marsikako motivacijo in sedanjo hibo zakrivil „sistem“. Drugič je Meško lirik, ki nima dramske sile — tega se tudi ne sme in ne more zahtevati od njega. Za oder more uspešno pisati samo oni, ki pozna natančno oder! Če ne, se pisatelju — marsikaj ponesreči! Vendar pa ima drama tudi nekaj lepih mest. Scena Pevca z otroci je lepa in psihološko mojstrsko izvedena. Značaj kočarja Zabernika je krasno in dosledno risan, imel je tudi prav dobrega interpreta Molka. Entre-scena drugega dejanja je, dasi samo skica, vzeta iz življenja in polna sile. Volivni shod se je Mešku res posrečil. Jezik je lep, mestoma celo lirčen, a povsod deklamatoričen. To so dobre strani dela.

In še tretje točke ne smemo pozabiti. Cankarju je domovina vlačuga, ki istega zaničuje, ki jo ljubi. Meško pa pravi: „Domovina je mati — — —“ Slovenci ploskajo onemu, ki jih hvali, in tudi onemu, ki jih tepe. Monarhisti in anarhisti so obenem. Pa to ne moti Meška. Čuti se, da mu je iz dna srca privrela ona navdušenost za slovensko stvar, ki preveva celo delo. Ti emfatični govori, ta narodni šovinizem in ta ljubezen do zatiranih Korošcev — vse je resnično, občuteno, — nič ni narejenega. Pozna se, da je vrelo delo iz srca. Dasi je platno domovinske ljubezni tu na tri prste debelo pobarvano z očitno tendenco, — je ta tendenca — vsaj z narodnostnega stališča — vzvišena, lepa, hvalevredna. Zato bodo „Na smrt obsojene“ kaj radi igrali ljudski odri na politično eksponiranih krajih. — Meško sam nazivlje svojo igro dramsko sliko; s tem hoče reči: same skice so, ne zahtevajte več od dela... Ko izda dramo v knjigi, popravi to in ono, razplete konflikte in poostri notranje dejanje, omili pristranost v karakterizaciji in splete med prvo in drugo dejanje morda še en akt, potem postane stvar gotovo dobra slovenska narodna igra.

Adolf Robida.

P. Bernard Vovk.

Dne 29. decembra l. l. je obhajal v frančiškanski cerkvi v Brežicah biserno sv. mašo p. Bernard Vovk. Obširnejši življenjepis tega zanimivega redovnika in zaslužnega Slovenca bo kdaj napisala bolj poklicana roka. Tu le glavni podatki iz njegovega življenja.

P. Bernard Vovk se je rodil dne 11. novembra l. 1824. v Brezovici, župnije Ovshe na Gorenjskem, odkoder se je pa rodbina pozneje preselila v breznjsko župnijo. Šolal se je na ljubljanski gimnaziji z izvrstnim uspehom, ter po dokončani šesti soli vstopil v frančiškanski red dne 29. avgusta 1843. Filozofijo je izvršil v Gorici, bogoslovje deloma v Gorici, deloma v Ljubljani. Dne 8. septembra 1846 je naredil slovesne obljube in dne 27. decembra 1847 je bil posvečen v mašnika. Po dokončanem bogoslovju je najprej služil v Ljubljani eno leto kot subsidiarij župnije, potem pa je šel v Novo mesto za suplenta na gimnazijo, ki je bila tedaj v rokah oo. frančiškanov. Ondi je postal dobro leto, kajti predstojniki so ga, videvši njegovo izredno nadarjenost, poslali na dunajsko univerzo, kjer si je izbral matematiko in fiziko za svoji stroki. Po dveh letih je napravil državni izpit z izvrstnim uspehom; predsednik komisije je bil prof. Miklošič. Leta 1854. ga že vidimo zopet na novomeški gimnaziji, kjer uči matematiko, fiziko in kot prosti predmet tudi francoščino. Leta 1857. postane gimnazijski ravnatelj in ostane na čelu gimnazije do leta 1867. Tedaj odstopi od ravnateljstva, ostane pa profesor. Leta 1870. je bila gimnazija